

УДК 070.1:821-051]:159.9



**Олена Логвиненко,**  
кандидат філологічних наук, доцент кафедри  
журналістики та видавничої справи Інституту  
журналістики і міжнародних відносин КНУКіМ

## Письменник як об'єкт інтерв'ю журналіста: психологічний аспект

У статті проаналізовано складники психології творчості письменника, які розкриваються в межах жанру інтерв'ю, їхній вплив на скорочення комунікативної відстані між автором і реципієнтом. Також простежено спробу журналіста викликати співрозмовника на відвертий діалог.

**Ключові слова:** портретне інтерв'ю, письменник, психологія творчості, інтуїція, майстерність журналіста, реципієнт.

Тема дослідження є актуальною, оскільки жанр інтерв'ю постійно оновлюється, модифікується, зокрема й у зв'язку з таким об'єктом інтерв'юера, як письменницька творча особистість, природу якої до кінця ще не вивчено.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати можливості жанру, в межах якого розкриваються ознаки психології творчості письменника, його художнє чуття, а завданням — визначити ці ознаки й зробити висновки щодо меж втручання журналіста в творчу лабораторію митця, предметом — інтерв'ю з письменниками, надруковані в пресі та інтернет-виданнях.

Постановка наукової проблеми та її практичне значення. Інтерв'ю з письменником — одна з найефективніших жанрових форм соціальної комунікації автора художніх творів із читачем, а також один із методів дослідження творчості. Тому важливий пошук ще не розкритих граней і самого жанру, і психологічного аспекту змісту діалогу журналіста й письменника як виду комунікаційного процесу.

Аналіз літератури, на якій ґрунтується публікація. Теоретичною основою для неї стали дослідження журналістикознавців В. Різуна, В. Недопитанського [8], К. Серажим, І. Михайлина, А. Баранецької [3], О. Чекмишева, О. Голіка [4], П. Тівікова [15], М. Шостака [16] та ін. У працях наголошується на особливостях жанру як найефективнішому способі впливу на масову аудиторію, визначено критерії та підходи до інтерв'ю з цікавими людьми, методи його підготовки й проведення, окреслено наявність яскравого авторства інтерв'юваного як умови досягнення успішного результату розмови, але обмаль уваги приділено питанням психологічних особливостей творчої особистості, в якій беруть інтерв'ю. А саме вони дають змогу реципієнтові, котрому адресовано інтерв'ю, повніше й зриміше уявити образ/характер письменника, а журналістові виявити майстерність, обравши відповідні комунікативні стратегії жанру.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній зосереджено увагу не на соціальному аспекті професійної розмови комуніканта з комунікатом, який досить широко висвітлений у науковій літературі, а на психологічному, якого майже не торкались дослідники. Зроблений аналіз дає змогу побачити залежність комунікаційного процесу від соціально-психологічних властивостей комунікаторів, тобто як майстерність журналістів у проведенні інтерв'ю з авторами художніх творів, так і невикористані професійні можливості.

Потяг до творчості властивий кожній людині. У ній закладено іманентну потребу в свободі, вона прагне здійснен-

ня свого природного й соціального призначення у формі вільного самовираження. У письменника цей потяг тісно пов'язаний з: а) способом існування; б) стилем мислення та в) життєвою позицією. Саме ці три складники так чи інакше розкриваються в інтерв'ю з письменниками. Тобто журналісти фіксують увагу співрозмовників здебільшого на суспільно-політичних, філософських, культурологічних, морально-етичних проблемах, як-от: письменник і час, митець і влада, свобода творчості, еволюція свідомості й громадянський вибір, справжність та її імітація тощо. І значно рідше звертаються до психоемоційного світу творця, психологічних нюансів його творчості, навіть у такому жанровому різновиді, як портретне (іміджеве) інтерв'ю, де має виявитись особистість. У кому або в чому тут проблема? В інтерв'юері, який не в змозі вивести свого співрозмовника на потрібну лінію діалогу, чи в тому, що останній не завжди спроможний розкрити суть психологічних чинників власного творення? На наш погляд, важить все-таки вміння провести інтерв'ю як складова частина журналістської майстерності. Таку саму думку висловив М. Шостак, даючи визначення жанру інтерв'ю: "Інтерв'ю — подія, яку журналіст "вигадав" сам (склав сценарій, придумав канву основних "реплік", ходи для самовираження партнера і власної імпровізації)" [16, с. 61].

З цієї дефініції випливає висновок: що креативнішим виявить себе журналіст як учасник діалогу, що якнайдалі відійде від банальних запитань і суджень, то більш творчо розкриється його співрозмовник. Не можна також не врахувати й чинник відвертості особи, котра дає інтерв'ю. А починається робота над діалогом із письменником з настанови про те, що творча праця немислима поза психічною сферою. Тобто журналіст має попередньо вивчити як художню творчість майбутнього співрозмовника, так і його особистість, характер, звички, міру творчої уяви, інтуїції, спостережливості, навіть ставлення до журналістів, котрі уособлюють поняття "публічності" тощо. На цьому наголосував П. Загребельний: "...Я ніколи не був на горі Фудзі й не маю уявлення, що почуває самурай, опинившись там, але можу здогадуватися. Тому що здогад — це основа літератури. Письменник про все здогадується. Тільки тоді він письменник" [7].

Для того, щоб найповніше розкрити тему, ми обрали для аналізу насамперед інтерв'ю із сучасними українськими письменниками, у чій творчості певною мірою наявний психоаналіз. Один з них — поет, прозаїк, есеїст С. Процюк

(Івано-Франківськ). Недарма критики ототожнюють його з душезнавцем, тобто тонким спостерігачем людської душі. А романи "Інфекція", "Жертвопринесення", "Тотем", "Руйнування ляльки" сукупно визначили як "психіатричну тетралогію" [2]. Сам автор вважає, що "наші душі та наші інтуїції справді знають більше, ніж ми" [13].

Постає запитання: чи розкрився письменник у психоемоційному творчому вимірі саме в жанрі інтерв'ю (їх він дав друкованим та електронним ЗМІ понад три десятки)? Так, але, на нашу думку, лише за типом "айсберга" (як відомо, близько 90% величини льодяної глибоки міститься під водою). Це пояснюється тим, що глибини психології творчості так і залишаються таємницею, яку не під силу розгадати навіть самому авторові. Цю таємницю можна порівняти з умовною тонкою гранню між станом неспання й сном людини. Її неможливо зафіксувати розумом, хіба що надчутливим приладом. Однак наблизитися до усвідомленої та підсвідомої драматургії мистецького творення можна. Зокрема — через діалог із творчою особистістю.

Розгляньмо інтерв'ю, опубліковане в українському інтернет-виданні "ХайВей" під заголовком "Тих, хто не має власного стилю, письменниками не вважаю" [12]. Через окремі запитання В. Шелухіну дещо вдалося торкнутися психологічного аспекту творчості письменника. Приміром, на запитання про перехід автора від поезії до прози як свідчення своєрідної еволюції чи зламу в його душі літератор відповів: *"Про це я написав цілий роман — "Жертвопринесення". Знаєте, є така чудова строфа у Миколи Холодного: "Поети вмирають в душі, а потім в лікарні вмирають"... У молодості ми погано усвідомлюємо вичерпність наших душевних та емоційних сил... Спочатку, після того, як я покинув писати вірші, у мене був навіть період поетоненавистництва. Бо те, що найдужче люблю, за певних обставин можемо найбільше зненавидіти. Ненависть — це розчарована і травмована любов". Отже, читач із цього абзацу збагнув, що й найулюбленіша справа може стати ворогом, коли ти в ній вже вичерпався, а головне — мав мужність усвідомити й зізнатися собі в цьому. Наступне запитання, пов'язане із психоаналізом, є обґрунтованим, але трохи неточно сформульованим, на що звернув увагу сам інтерв'юваний. Запитання: "Ваше захоплення психоаналізом досить сильно відчувається у творчості. Як воно прийшло до Вас?" Відповідь: *"Очевидно, причини ховалися ще в моєму дитинстві... специфіці виховання... ранньому логоневрозу... поглинанні книг... Потім юність... перше кохання... перші залежності... страждання... Все це і багато іншого зумовили мій інтерес до психоаналізу, напевне, із першопоштовхом урівноважувати себе. Це не захоплення, а вивчення, осягнення, яке пройшло шлях від обожнення до розчарування, а зараз вже стало нормальним, без емоційних перекосів".* І нарешті акцентуємо на запитанні журналіста щодо постаті визначного українського митця й політика, котрого С. Процюк зобразив у психографії: *"Про Володимира Винниченка часто говорять як про кепського політика, ще гіршого філософа та дуже доброго письменника. Яка була Ваша установка відносно цієї особи при написанні твору?"* У відповіді-спростуванні певною мірою розкрилася одна з таємниць психології письма: як підсвідомі імпульси впливають на процес творення: *"У мене нема установок, а є логіка написання і логіка розуміння, яка може бути і дещо ірраціональною. Я не складаю довгих планів творів наперед. Думаю, що невдячна справа для письменника — розповідати про цюйоні завершені романи. Єдине, що можу сказати вже, це те, що деякі вчинки Винниченка шокували навіть мене, хоч чимало знаю про людину. Два рази, пишучи цей роман, я заходив у повний тупик — і лише дивом вдавалося звідти виکارатися... А коли недавно Винниченко мені приснився — такий красивий, розглядає альбом, за-**

*пропонований мною, і дещо відчужено, але схвально киває головою, — то я зрозумів, що роман треба закінчувати, бо вже дописався, що герой твору починає снитися".*

В інтерв'ю, розміщеному на сайті видавництва "Грані-Т" [18], з-поміж багатьох запитань інформаційного плану помічаємо два такі, через які розкриваються деякі риси письменника як творчої особистості. Журналіст (чье ім'я не названо), зокрема, поцікавився: чим відрізняється С. Процюк "літературний" від "домашнього", на що отримав відповідь: *"Домашній" Процюк більш розслаблений і говіркий. Процюк "літературний" замикає власну кімнату. Він мовчазний. Тобто та сама людина виявляє під час різних занять різні концентрації енергії".* На друге запитання кореспондента про ставлення письменника до літературних премій і нагород останній відповів: *"Однією з моїх настільних книг є "Моральні листи до Луцілія Сенеки". Хіба можна любити й розуміти Сенеку, маючи паралельно вузькі кумедні амбіції-ки?..."* Отже, читач із цих висловлювань С. Процюка зрозумів, що творчість для нього — це спосіб життя й мислення, це його окремий, індивідуальний світ, куди він нікого до пори до часу не впускає, бо має потребу в медитації, самозаглибленні, під час якого переплітаються свідоме й підсвідоме, реальне й ірреальне, понятійне та образне. Практично творча сфера накладається на сферу психічну й навпаки. Тобто відбувається суб'єктивне переживання й трактування архетипних структур, згідно з теорією К. Юнга [17].

Психологічного аспекту в інтерв'ю з письменником торкнувся й Б. Пастух, якого зацікавило, чи відчуває С. Процюк дискомфорт через те, що критики часто його ототожнюють із центральними героями. З досить розлогої відповіді читач довідався, що в авторові є чимало від його героїв, і це свідчить про те, що внутрішні імпульси, які отримує творчий дух його натури, набагато сильніші та дівіші, ніж продиктовані реальними потребами життя. *"У літературописанні присутній певний елемент душевного ексгібіціонізму... Загалом, люди хибно вважають, що багато їхніх таємниць є чимось особливим і неповторним. Вибач, але це знову ж таки промовляє наш егоїзм!.. Моя проза, як і проза моїх колег, не може нікого ні викинути, ні розтлінити, хоча часто підіймає із глибини підсвідомі страхи, бо є доволі відвертою. Мене цікавлять передовсім питання, а вже потім відповіді. Адже єдино правильних відповідей не існує... А дискомфорт відчуває кожна людина майже щодня. Важливо лише його співвідношення із гармонією і зачудуванням до світу..."* [9].

Оскільки проблеми психіки та психології людини тісно пов'язані з її внутрішньою свободою, О. Баган поставив слушне запитання письменникові: *"Нині в масовій свідомості культивується ідея абсолютної свободи людини, особливо митця. Де проходить лінія узгодження цілковитої свободи і відповідальності художника перед суспільством?"* [2]. Перш ніж відповісти, С. Процюк визнав, що запитання складне й в умовах різних епох і державних устроїв вирішується по-різному. Потім додав: *"...Абсолютної свободи, як на мене, не існує. Інакше це якісь пародійні форми, якийсь карнавал калік, якась форма виродження... У літшому разі, це привабливий отруйний галюциноген... Митець відповідальний перед суспільством, принаймні перед покликом крові і віддаленими предківськими архетипами, цими тінями забутих. Але найперше він відповідальний перед своєю совістю — за умови, що він її має..."* В іншій розмові (з Є. Бараном) письменник ніби доповнює цю думку: *"Особисто мене якщо і переслідує творчий страх, то це страх можливого спустошення, психічної перевтоми, душевного вичавлення".* Останнє згадане інтерв'ю, найбільше за обсягом, на наше переконання, найменш цікаве з погляду психологічного розкриття С. Процюка як творця. Причини тут щонайменше дві: 1) 36-річний письменник ще не розкрився у 2001 році

так, як у 2012-му; 2) самі запитання не вельми професійно сформульовані, до того ж трапляються банальні на кшталт "Чи є у "Великого Процюка" великі учителі й талановиті учні?"

Прозу Є. Кононенко (Київ) називають "психоаналітичною моделлю жіночого письма". Тому ця письменниця також стала об'єктом інтерв'ю журналістів і літературознавців, зокрема жіночої статі, оскільки її творчість є феміністичною. Відома журналістка й письменниця Л. Таран в інтерв'ю "Українське питання в "Російському сюжеті" [14] цікавилася, окрім заявленим у назві новим романом авторки, також суспільно-політичною активністю творчої людини, високою місією мистецького твору, поставила й таке запитання: "*Чи вважаєш, що письменник, творючи свою реальність, насправді діє як психотерапевт передусім щодо себе самого, нейтралізуючи власні фобії тощо?*", яке, по суті, спрямувало співрозмовницю на очікувану відповідь. Проте відповідь не була однозначною і до кінця відвертою: "*Гадаю, не має аж такого значення, чому письменник пише. Важливо, щоб виходив якісний літературний продукт, який би резонував із досвідом читачів. Іноді письменник справді творить свій текст, щоб полегшити душу. А іноді має певну майстерність і ставить перед собою комерційну мету. Ніхто не знає, коли результат буде кращим*". Відповідаючи, письменниця, на жаль, не підкріпила свої думки власним досвідом саме із психології творчості. Цей недолік можна віднести до інтерв'юерки, котра відбулася поверховим запитанням.

Один із підзаголовків інтерв'ю Я. Дубинянської, опублікованого у "Дзеркалі тижня", — "Жінка, яка притягує таємниці" — засвідчує прагнення журналістки розкрити бодай децищу таємниць і самої письменниці, й її героїні Лариси Лавриненко, котра дещо нагадує відому міс Марпл [6]. Однак у тексті інтерв'ю "Євгенія Кононенко. Метафора чи імітація?" їх розкрито обмаль. Одна з них така: як сталося, що людина з вищою математичною освітою стала писати художні твори? "*Я пам'ятаю, — розповіла письменниця, — коли ми закінчували університет, наш завкафедрою сказав: ми вас навчили орієнтуватися у цьому бурхливому океані і не здивуєтесь, дізнавшись, що ви стали видатними в якихось суміжних галузях. Я взагалі вважаю, що найглибше на нас впливає те, що відбулося підсвідомо, те, що вивчив у дитинстві й нібито забув, — потім воно проявляється. Я за пізній розвиток, тому що він надійніший. Мабуть, дуже добре, якщо в когось діти дванадцятирічними беруть участь у наукових дослідженнях, і дай Боже, щоб це не вичерпалося у двадцять п'ять. Бо досить часто те, що почалося дуже рано, рано й закінчується. А щодо математики... певне, якийсь сенс воно мало*". Отже, можна зробити висновок, що досвід дитячого сприйняття дуже важливий для творця, котрий живе, ваблений більшою мірою внутрішніми імпульсами, а не зовнішніми.

В інтерв'ю Є. Поветкіна "З ностальгією, але без чорного песимізму" [10] було більше стереотипних запитань, ніж оригінальних, які не допомогли розкрити Є. Кононенко з психологічного боку. Зокрема, інтерв'юер не обійшов таких тривіальних запитань, як-от: де авторка бере детективні сюжети, хто її літературні вчителі й послідовники, чи почало писання приносити заробіток. Тоді як А. Грабська, запитуючи літераторку, була налаштована на філософський лад вже з першого запитання: "*Істина й імітація у Ваших текстах утворюють антонімічну пару. Чому саме ці поняття? Ви прийшли до них усвідомлено, чи це відбулося само собою?*" У відповіді розкрилася суттєва деталь: письменниця надто довіряє інтуїції: "*Іноді розрізнити ці шляхи дуже важко. Я прийшла до цього інтуїтивно й рада, що так сталося. Дуже мало подій у нашому житті викликають істинне переживання, а не імітоване, і їх треба цінувати. Певною мірою їх можна й стимулювати, але це важко. Думаю, так можна*

*сформулювати основне філософське питання — пошуків сенсу*". Потім ішлося про письменницький режим і допінг (кава, коньяк маленькими дозами, режим не налагоджений, але для коротких прозових форм він не важить, переконана авторка), про відправну точку творчості (в Є. Кононенко, як у більшості літераторів, кожен твір "починається з лиха, переживань, страждань, які треба подолати. Різні форми творчості сприяють особистісному зростанню"). В останній фразі — свіжа думка, що дає додаткову психологічну мотивацію письменницької творчості. І в кінці розмови дізнаємося про ставлення літераторки до постмодерної ситуації, що також сприймаємо як штрих до її психологічного портрета: "*Я від природи мало чому дивуюся... Коли читаю детектив, уже бачу кінець, мене рідко який детектив здивує. Я вважаю, що уявити можна все — така постмодерна ситуація. У будь-якій прірві, безодні лиха завжди може бути Бог*" [5].

#### Висновки

1. Жанр інтерв'ю (діалогу) — форма, що найбільше сприяє глибшому психологічному саморозкриттю індивідуальності письменника як творця. І міра відвертості інтерв'ююваного значною мірою залежить від стратегії запитання.

2. Журналісти, котрі ведуть розмову з письменниками, вкрай рідко застосовують психологічні та психоаналітичні підходи до розкриття особливостей їхніх творчих натур. Тобто йдеться про вузькі межі втручання журналіста у творчу лабораторію митця. Це пояснюється недостатньою обізнаністю інтерв'юерів у цій сфері, а також орієнтуванням на задоволення поверхових (сюжетно-оповідних) смаків читачів.

3. Одними із недоліків ведення діалогу ми визначили шаблонність формулювання запитань, а також незавершеність (нерозкритість) підтеми, порушеної журналістом, від чого не досягається композиційна стрункість тексту і зменшується вплив на реципієнта, який недоодержав цікавої потрібної інформації.

4. Головне у творчості письменника, хоч би якого стилю чи жанру він дотримувався, — це знання людської душі. Знання як переживання і його художнє відтворення. Тож вважаємо слушною дефініцію, вживану в сучасній літературній критиці щодо С. Процюка: *душезнавець*.

5. Звернення сучасних українських прозаїків до психоаналізу породило нову жанрово-стильову форму творчого вираження, а саме: *психографічний* роман (модифікований біографічний).

6. Про суспільну мотивацію письменницької творчості, здавалося б, уже відомо все, однак про психологічну — ще недостатньо. Щодо прози Є. Кононенко, про яку йшлося в аналізованих нами інтерв'ю, то тут ми знайшли деякі деталі, що засвідчують психологічну мотивацію.

#### Список використаної літератури

1. Арнаудов М. Психологія літературного творчства / Михаил Арнаудов. — М.: Прогресс, 1970. — 654 с.
2. Баган О. Степан Процюк: "Мені завжди важив перегляд законстенолого канону" / Олег Баган. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2012/05/14/stepan-procjuk-meni-zavzhdy-vazhyv-perehljad-zakosteniloho-kanonu>. — Назва з екрана.
3. Баранецька А. Емоційний компонент в інтерв'ю / А. Баранецька // Стиль і текст. — 2008. — Вип. 9. — С. 73—82.
4. Голік О. В. Інтерв'ю в українській пресі XXI ст. / О. В. Голік // Наукові записки Інституту журналістики. — 2008. — Т. 30. — С. 48—52.
5. Грабська А. Євгенія Кононенко: "Мої тексти для зайнятих людей" / Аніта Грабська. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2008/07/18/jevhenija-kononenko-moji-teksty—dlja-zajnjatyh-ljudej>. — Назва з екрана.
6. Дубинянська Я. Євгенія Кононенко. Метафора чи імітація? / Яна Дубинянська // Дзеркало тижня. — 2002. — 14 груд.
7. Загребельний П. На мрії не вистачає часу / Павло Загребельний // Вечірній Київ. — 2004. — 3 верес.

8. *Недопитанський М. І.* Сучасна практика журналістського інтерв'ю: стратегія запитання / М. І. Недопитанський. — Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1239>. — Назва з екрана.
9. *Пастух Б.* Степан Процюк: "У кожного свій колір справжності" / Богдан Пастух. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2009/06/01/stepan-procjuk-u-kozhnoho-svij-kolir-spravzhnosti>. — Назва з екрана.
10. *Поветкін Є.* З ностальгією, але без чорного песимізму / Євген Поветкін. — Режим доступу: [www.kut.org.ua](http://www.kut.org.ua). — Назва з екрана.
11. *Процюк С.* "Мене цікавлять поєднання... найрізноманітніших літературних досвідів" / розмова Євгена Барана із Степаном Процюком // Кальміус. — 2001. — Ч. 3—4.
12. *Процюк С.* "Тих, хто не має власного стилю, письменниками не вважаю" / розмову вів Володимир Шелухін // ХайВей. — Режим доступу: <http://h.ua/story/336370>. — Назва з екрана.
13. *Славінська І.* "Степан Процюк: Людям не треба правди чи брехні — людям треба щастя" / Ірина Славінська // Українська правда. — 2010. — 14 жовт.
14. *Таран Л.* Українське питання в "Російському сюжеті" / Людмила Таран // День. — 2012. — 27 лип.
15. *Тівіков П.* Інтерв'ю: можливості жанру та секрети майстерності / П. Тівіков // Сучасна інформаційна політика / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. — К., 1999. — С. 130—135.
16. *Шостак М. І.* Журналист и его произведение : практ. пособие. / М. И. Шостак. — М. : Гендальф, 1998. — 96 с.
17. *Юнг К. Г.* Проблема души современного человека / К. Г. Юнг // Философские науки. — 1989. — № 8. — С. 114—126.
18. *Процюк С.* "Діти розуміють набагато більш, ніж нам, дорослим, іноді здається..." — Режим доступу: [http://old.grani-t.com.ua/ukr/stepan\\_protsiuk](http://old.grani-t.com.ua/ukr/stepan_protsiuk). — Назва з екрана.

*В статтю проаналізовані складові психології творчості письменника, які розкриваються в межах жанру інтерв'ю, їх вплив на скорочення комунікативного відстані між автором і реципієнтом. Також відслідкована спроба журналіста викликати співбесідника на відкритий діалог.*

*The article analyzes the elements of psychology writer who disclosed within the genre of the interview, their impact on reducing communication distance between the author and the recipient. Also tracked attempt journalist companion cause a frank dialogue.*

Надійшла в редакцію 15 січня 2013 року